

ўқитувчисининг касбий жиҳатдан шакллантиришни таъминловчи жараёнларнинг ташкилий бошқаруви мақсадга мувофиқ тарзда такомиллашиб бориши; рефлексив бошқарув бўлажак технологик таълим ўқитувчисини касбий жиҳатдан шакллантиришдан кўзланган мақсаднинг натижаланишини кафолатлайди.

Хулоса қилиб айтидиган бўлсак, бўлажак технологик

таълим ўқитувчиларининг креатив фаолиятини ривожлантиришда ижодий тафаккурини ривожлантириш, таълимга ижодий ёндашган ҳолда муаммолар ечимини топиш, мантикий фикрлаш, хулосаларни мустақил фикрга асосланган ҳолда чиқариш кўникмаларини шакллантириш муҳим аҳамият касб этади.

Адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 20 апрелдаги «Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-2909-сонли Қарори. // Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари тўплами. –Т.: 2017. 39-б.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сонли “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги Фармони.// Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари тўплами. –Т.: 2017. 39-б.
3. Муслимов Н.А. Бўлажак касб таълими ўқитувчиларини касбий шакллантириш. /Монография. –Т.: “Фан”, 2004. 33-б.
4. Муслимов Н.А. ва бошқалар. Касб таълими ўқитувчиларининг касбий компетентлигини шакллантириш технологияси. /Монография. –Т.: “Фан ва технология” нашриёти, 2013. 41-б.
- 5.Симоненко В.Д. Основы технологической культуры. –М.: БГПУ, 1998. 268-б.

РЕЗЮМЕ. Ушбу мақолада бўлажак технологик таълим ўқитувчиларини тайёрлаш ва креатив фаолиятини ривожлантиришда ижодий тафаккурини ошириш муаммолари ёритилган. Шунингдек, таълимга ижодий ёндашган ҳолда муаммолар ечимини топиш, мантикий фикрлаш, хулосаларни мустақил фикрга асосланган ҳолда чиқариш кўникмаларини шакллантириш чора-тадбирлари кўриб чиқилган.

РЕЗЮМЕ. В данной статье рассматриваются проблемы подготовки будущих учителей технологического образования и повышения их творческого мышления в развитии творческой деятельности. Предусмотрены также мероприятия по поиску решения задач с творческим подходом к обучению, логическим мышлением, умением делать выводы на основе самостоятельного мышления.

SUMMARY. This article discusses the problems of preparing future teachers of technological education and increasing their creative thinking in the development of creative activity. There are also activities to find solutions to problems with a creative approach to learning, logical thinking, the ability to draw conclusions based on independent thinking.

ЎСПИРИНЛАРДА ИЛМИЙ ДУНЁҚАРАШНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ МУҲИМ ОМИЛЛАРИ

Н.Б.Шапсанова – мустақил тадқиқотчи

Тошкент кимё-технологиялари институти Шаҳрисабз филиали

Таянч сўзлар: ўспирин ёшлар, дунёқараш, ахборотнинг глобаллашуви, манипуляция, диний тасаввурлар, илмий тасаввурлар, ахборот таҳдидлари, илмий дунёқараш, соғлом психология, борлик, жамият ва одамнинг муштараклиги.

Ключевые слова: подростковая молодежь, мировоззрение, глобализация информации, манипулирование, религиозные идеи, научные идеи, информационные угрозы, научное мировоззрение, здоровая психология, общность бытия, общество и человек.

Key words: adolescent youth, worldview, globalization of information, manipulation, religious ideas, scientific ideas, information threats, scientific worldview, healthy psychology, commonality of being, society and man.

Жамият тараққиётининг ҳозирги босқичига келиб дунёдаги зўравон ва тажовузкор кучлар, кўпинча турли ниқоблар, жозибали шиор ва ғоялар пардаси остида ўз манфаатлари йўлида бошқа давлатларга ғоявий, сиёсий, иқтисодий ва маънавий босим ўтказишга интилиб келаётганликлар сир эмас. Айниқса, ғоявий психологик уруш кўринишидаги таъсирлар орқали, ёшлар онгига ва маънавиятига йўналган таҳдидларнинг интернет ва бошқа ахборот воситалари ёрдамида ёшлар ҳаётига кириб келиб, уларнинг тарбиясига салбий таъсир этаётганлиги ҳамда уларнинг мақсад - интилишларида, йўналганлигида, дунёқарашиди, тафаккури ва шуурида салбий ўзгаришлар кузатилаётганлиги ота – оналар, ўқитувчилар ва кенг жамоатчиликини жиддий таъшишлангирмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев ахборот глобаллашуви жараёнининг моҳияти ҳақида тўхталиб, “Бугунги тез ўзгараётган дунё инсоният олдида, ёшлар олдида янги-янги, буюк имкониятлар очмоқда. Шу билан бирга, уларни илгари кўрилмаган турли ёвуз хавф-хатарларга ҳам дучор қилмоқда. Ҳаразли кучлар содда, ғўр болаларни ўз ота-онасига, ўз юртига қарши қайраб, уларнинг ҳаётига, умрига зомин бўлмоқда. Бундай кескин ва таҳликали шароитда биз ота-оналар, устоз-мураббийлар, жамоатчилик, маҳалла-қўй бу масалада ҳушёрлик ва огоҳликни янада оширишимиз керак. Болаларимизни бировнинг қўлига бериб қўймасдан уларни ўзимиз тарбиялашимиз лозим”, - деб алоҳида таъкидлайди [2:23].

Ижтимоий-гуманитар фан соҳаларининг вакиллари билан бир қаторда психолог олимлар ҳам ер юзида мавжуд бўлган ана шундай ёвуз кучларнинг таъсирида шаклланиши мумкин бўлган муаммоларнинг олдини олиш, уларни бартараф этиш учун зарур бўлган миллий

-маданий ва тарбиявий-психологик механизмларни яратишни устувор вазифалар сифатида қарайдилар. Бундай зарурият эса психология соҳасида илмий билиш усулларида самарали фойдаланган ҳолда ўспиринлар дунёқарашини психодиагностикаси ва психокоррекцияси борасида муҳим тадқиқотлар олиб бориш лозимлигини кўрсатади.

Шунга таяниб, биз мазкур мақоламизда ўспиринлар дунёқарашининг шаклланиши ҳолатини ҳамда улар дунёқарашини шаклланишига таъсир этадиган ижтимоий-маданий ва тарбиявий-психологик омиллар, шарт-шароитлар таъсирини ўрганишни тадқиқотимизнинг муҳим мақсади сифатида белгиладик.

Дастлаб, биз ўспиринлар дунёқарашини аниқлашга йўналтирилган ижтимоий психологик сўровнома (ИПС)дан фойдаландик. Ўспиринлар дунёқарашини аниқлашга йўналтирилган ижтимоий психологик сўровнома қуйидагича илмий-услубий тузилишга эга.

Ижтимоий-психологик сўровнома (ИПС) ўспиринлар дунёқарашини аниқлаш ва атрофича ўрганишга йўналтирилган саволлардан таркиб топган бўлиб, улар ҳаётида дунёқарашнинг қайси шакли (мифологик дунёқараш, диний дунёқараш, турмуш билан боғлиқ (қундалик) дунёқараш, фалсафий-илмий дунёқараш) етакчилик қилиши ўрганилди. Сўровнома шундай тузилганки, уни ташкил этган саволлар инсонни ўраб турган бутун воқелик – борлик, табиат, жамият, инсон ва унинг онги муштараклиги, ундаги тараққиёт қонуниятлари, шарт-шароитлари, тараққиётни ҳаракатга келтирувчи, ўзгартирувчи муҳим омилларнинг моҳияти улар томонидан қандай англаниши, ўзида шаклланган тушунча, тасаввур, билим ва дунёқарашига таяниб баҳолашлари ўрганилди.

Натижаларни психологик нуқтаи назардан таҳлил қилиш шуни кўрсатдики, ўрганилаётган ўспиринлар-

нинг дунёқарашида мифологик дунёқараш тамойиллари устунлик қилаётганлар 7,4 % ни, дунёқарашида диний дунёқараш тамойиллари устунлик қилаётган шахслар 24,3 % ни, дунёқарашида турмуш билан боғланган (кундалик) дунёқараш тамойиллари устунлик қилаётган респондентлар 26 % ни, дунёқарашида фалсафий-илмий дунёқараш тамойиллари устунлик қилаётган йигит-қизлар 42,3 % ни ташкил этди.

Ўспиринлар дунёқарашини ўрганиб, юқоридагича баҳолаган бўлсак-да, мифологик дунёқарашга таянадиган ёшлар (7,4%) билан диний дунёқарашга таянадиган иштирокчиларнинг (24,3 %) фикр ва қарашларида бир-бирига яқин тушунча ва тасаввурлар, мазмун-моҳияти билан ўхшаш фикрий йўналганлик мавжудлиги кузатилди.

Турмуш билан боғланган (кундалик) дунёқараш устунлик қиладиган ўспиринларнинг (26 %) фикр ва қарашларида бир томондан диний дунёқараш билан боғланганлик кузатилса, бошқа томондан фалсафий (илмий) дунёқарашга боғланганликка (таянишга) хос ёндашувлар мавжудлиги аниқланди.

Дунёқарашида фалсафий (илмий) дунёқараш тамойиллари устунлик қилаётган ўспиринларда (42,3 %) инсонни ўраб турган бутун воқелик-борлиқ, табиат, жамият ва инсоннинг (унинг тафаккури, онги) ўзаро муштараклиги, улардаги тараққиёт қонуниятлари ва зарур шарт-шароитларнинг узвийлиги, тараққиётни ҳаракатга келтирувчи, ўзгартирувчи муҳим омилларнинг моҳияти тўғрисидаги фикр ва қарашларида, илмий тушунча, тасаввур ва билимларга асосланиши, илмий ва ҳаётий ечимлар ҳамда реал воқеликка таяниб баҳо беришлари кузатилди. Шундай бўлса-да, фалсафий -илмий дунёқараш устунлик қилаётган ўспиринларнинг фикр ва қарашларида турмуш билан боғланганлик (кундалик) дунёқарашга яқинлик ёндашувлари ҳам ифодаланди.

Уларнинг 7,4 % ида мифологик дунёқараш ёки ҳаёлий образлар ва афсоналарга таянувчи дунёқараш етакчилик қилаётганлиги, айнан шу шахслар оиласида тарбиявий жараёнларга енгил-елпи қараб, тарбиявий жараён яхши кечмаганлиги, оилавий тарбияда мифологик қарашлар устунлик қилганлиги (жумладан, шу мазмундаги филмларни кўриш, китобларни ўқиш), оиладан кейинги таълим тизимида ана шундай ёшлар тарбиясига ва унинг дунёқарашига тарбиячилар, ўқитувчилар ва кенг жамоатчилик эътиборсизлик билан қараганлиги оқибати деб баҳолаш мумкин. Мамлакатимизнинг ҳозирги тараққиёт босқичида амалдаги таълим тизимида айнан шу ёшларнинг бошқа тенгдошлари учун бу ҳолатлар салбий таъсири билан қатор муаммоларнинг шаклланишига олиб келиш эҳтимоли мавжуд. Чунки, мифологик дунёқараш воқелик ҳақидаги ҳаёлий образлар ва афсоналарга таянувчи билимлардан тўпланган ва тизимга солинган бир даврда (шундай муҳит шаклланган оила ва бошқа жойларда) вужудга келади. Аслида бу ҳолат борлиқнинг инсон онгидаги ҳаёлий инъикоси сифатида қадимги давр кишилари учун хос бўлган. Улар воқеликни турли ривоятлар ва афсоналар асосида тасвирлаб, уни қаҳрамон халоскорлар, ёвуз ва эзгу кучларни ифодаловчи образлар тарзида билишган. Табиатдаги жонсиз jismlарни жонлантириб, олов, сув, ҳаво, табиат ҳодисаларини ҳам муайян жонли образларнинг намоён бўлиши деб ҳисоблашган. Ҳозирги ёшлар уларни ривоятлар ва афсоналар сифатида қабул қилиб, илм-фан ривожланган ҳозирги даврда илмий-фалсафий дунёқарашга асосланишлари ўринлидир.

Дунёқарашида диний тушунча ва тамойиллар устунлик қилаётган ўспиринлар 24,3 % ни ташкил қилаётганлиги ҳам оилавий ва оиладан кейинги таълим-тарбия тизимида алоҳида эътибор билан қарашни

тақоза этади. Оилавий муносабатларда диний эътиқод ва дунёқарашларнинг устунлиги ҳамда бу ҳолатнинг оиладаги тарбия муҳитига сингиши ёшларнинг ҳаётда йўналганлиги ва илмий дунёқарашининг шаклланиши учун энг хавфли омиллар сифатида хизмат қилади. Диний эътиқод ва диний дунёқарашга асосланган тарбия етакчилик қилган жойда ёшларда илмий-фалсафий дунёқарашнинг ривожланишига имконият қолдирмайди. Аслида диний тарбия ёшларни ҳар томонлама баркамол шаклланишига хизмат қилиши, уларда инсонга хос зарур сифат ва фазилатларни камол топтиришга, жамиятда амалда ҳуқуқ сураётган миллий-маданий меъёрлар ва қадриятларни ўрганиш ҳамда амал қилишга йўналган бўлиши лозим. Чунки, диний таълимнинг асоси бўлган муқаддас китоблар-Қуръони карим ва муқаддас ҳадисларда фақат инсон камолотини таъминлашга йўналган эзгу-ғояларни учратишимиз мумкин.

Бугунги кунда дин никоби остида юриб, дин ва мусулмонлар халоскори сифатида диний экстремизм ва халқаро терроризм ғояларини, “оммавий маданият” кўринишларини иродаси бўш, тафаккури заиф, онгида тарбиявий бўшлиқ мавжуд бўлган ёшлар орасида тарғиб қилиб, ўша манфур кимсалар ўз мақсадлари ва манфаатлари йўлида астойдил иш олиб бормоқдалар.

Демак, ўз-ўзидан аёнки, дунёқарашида мифологик дунёқараш (7,4 %) ва диний дунёқараш (24,3 %) тамойиллари етакчилик қилаётган ўспиринларнинг мазкур нуқтаи назари нотўғридир. Улар ўзларини ўраб турган-воқелик, табиат, жамият ва инсоннинг яралиши, инсоннинг онгли мавжудот сифатида ривожланиш қонуниятлари, босқичлари ва унинг яратувчанлик имкониятларини илмий-фалсафий нуқтаи назардан тушуниб баҳолай олмадилар. Бу ҳолат, улар билан боғлиқ кейинги ўқув-тарбиявий жараёнларни тубдан ўзгартиришни тақоза этади.

Турмуш билан боғланган (кундалик) дунёқараш тамойиллари устунлик қилаётган ўспиринлар (26 %) билан ҳам янада кўпроқ ишлаш лозимлиги кўриниб турибди. Уларнинг дунёқарашида кундалик турмуш билан боғлиқ ақлга сиғадиган тасаввурлар, олам ва одам тўғрисидаги оддий анъанавий қарашлар етакчилик қилади. Уларни бутун борлиқ, ташқи олам, табиат, жамият, инсон онги ва тафаккурининг муштараклиги ҳамда уларда кечадиган умумий қонуниятларни чуқурроқ англашга интеллектуал имкониятлари етарли шаклланган деб бўлмайди.

Дастлабки тадқиқотларимиз шуни кўрсатдики, ҳозирги ўспирин ёшларнинг 42,3 % идагина илмий-фалсафий дунёқараш барқарор шаклланганлиги, улар атроф воқеликни, табиат, жамият ва инсон моҳиятини, уларнинг ўзаро муштараклигини илмий баҳолашда улар ўзларининг билими, ақлий имконияти, ахлоқ-одоби билан тенгдошларига нисбатан анча афзалликларни аниқланди.

Хулоса сифатида шуни айтиш мумкинки, ўспиринлар дунёқарашида салбий ўзгаришлар юзага келишининг муҳим омиллари ўрганилганда, улар онги ва дунёқарашини белгилайдиган билимлари, уларда қарор топган интеллектуал тараққиёт даражалари ҳар доим ҳам тўғри илмий-методологик йўналишга мос келавермаслиги аниқланди. Ўспиринларнинг тенг ярми-дунёқарашида мифологик дунёқараш тамойиллари устунлик қиладиган (7,4 %), диний дунёқараш тамойиллари етакчилик қиладиган (24,3 %), турмуш билан боғлиқ (кундалик) дунёқарашга кўпроқ амал қиладиган (26 %) улар бутун борлиқни ўзаро муштараклигини, яъни -табиат, жамият, инсон ва унинг тафаккури ўртасида кечадиган энг умумий қонуниятларни илмий-фалсафий жиҳатдан тўғри баҳолай олмадилар. Улар дунёқарашида салбий

ўзгаришлар юзага келишининг асосий сабаблари сифатида хизмат қилаётганлиги кўриниб турибди.

Ўспиринлар 31,7% ининг (7,4%+24,3%) дунёқарашдаги янглиш тасаввурларни вужудга келиши ва ривожланиши билан боғлиқ шарт-шароитларни тубдан ўзгартириш ва қайта кўриб чиқишга тўғри келади.

Ўспиринларнинг 26 %и ўзларидаги мавжуд дунёқарашни тузатиб, борлиқни илмий-фалсафий тушуниш даражасига эришиш учун билимларни чуқурлаштириши ва методологик ёндашувларини тузатишлари лозим. Уларнинг 42,3 %и ўзларида мавжуд бўлган илмий-фалсафий дунёқараш юзага келиши ва ривожланиши билан боғлиқ манбаларни аниқ ҳамда яққол тасаввур қилаётганликлари ёшларни ҳар томонлама баркамол тарбиялаш учун янада муҳимдир.

Ўзбек миллий-маданий муҳида шаклланаётган ўспирин ёшлар, уларнинг ота-оналари, ижтимоий фан соҳа ўқитувчиларида ўспиринларда ёт ғоялар таъсирига берилувчанлиқнинг асосий сабабларини аниқлаш мақсадида тадқиқот ишлари олиб борилди. Ўтказилган анкета сўров натижаларига кўра, унинг етарлича тарбияланмаганлиги, унда тарбиявий бўшлиқнинг мавжудлиги (ўринлар йиғиндиси 1,79; 84,2%), унинг тақдири учун ота-оналарнинг эътиборсизлиги (тарбияда лоқайдлик, бепарволик, назоратнинг йўқлиги) (ўринлар йиғиндиси 1,80; 84 %), ўспиринга иқтисодий етишмовчиликнинг таъсири (ўринлар йиғиндиси 2,52; 69,5%), ўспирин ёт ғояларининг психологик таъсир кучига (манупуляцияга) алданиб, ҳаётда ўз ўрнини топишга уриниши (ўринлар йиғиндиси 2,56; 68,8%) унинг ёт ғоялар таъсирига берилувчанлигининг энг таъсирчан манбаи деб ҳисоблайдилар.

Ўспиринларда ёт ғояларга берилувчанлиқнинг юзага келишида унинг маънавиятининг бўшлиғи натижасида

Адабиётлар

1. Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. -Т.: “Ўзбекистон”, 2017. 48-б.
2. Ўзбекистон Республикаси Миллий энциклопедияси. Давлат илмий нашриёти. 3-том. –Тошкент: 704-б.
3. Алимасов В. Ижтимоий низолат: назарияси, амалиёти ва ечимлари. //“Фалсафа ва ҳуқуқ” 2007, № 2, 9-12-б.
4. Информационно-психологическая и психотранная война. Хрестоматия под ред. Е.А.Тараса. –Минск: “Харвест” 2003.
5. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общества и культура. -М.: 2000. –С.39.

РЕЗЮМЕ. Ушбу мақолада ўспирин ёшларда дунёқарашнинг шаклланиш қонуниятлари, дунёқарашнинг турлари, шунингдек, ёшларда илмий дунёқарашни шакллантириш бугунги куннинг долзарб мавзуси эканлиги ҳақида сўз боради.

РЕЗЮМЕ. В данной статье рассматриваются закономерности формирования мировоззрения у подростков, виды мировоззрения, а так же формирование научного мировоззрения в юношестве является актуальным вопросом на сегодняшний день.

SUMMARY. This article discusses the laws of formation of worldview in adolescents, types of worldview, as well as the formation of scientific worldview in youth is a topical issue today.

Tálim - tárbiya teóriyasi hám metodikasi

УДК 37.015.31

ТАЛАБАЛАРНИ ИЖТИМОЙИ ФАОЛ ШАХС ҚИЛИБ ШАКЛЛАНТИРИШ МОДУЛИ БЎЙИЧА ДАСТУРИНИ АМАЛГА ОШИРИШ ОМИЛЛАРИ

И.Ш.Алқаров – физика-математика фанлари номзоди

Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги

Таянч сўзлар: фаол, шахс, ижтимоий, маънавий, камолот, иммунитет, маданият, экология, сиёсий, ҳуқуқий, диний, бағрикенглик.

Ключевые слова: активные, личность, социальная, духовная, зрелость, иммунитет, культура, экология, политическая, правовая, религиозная, толерантность.

Key words: active, personal, social, spiritual, maturity, immunity, culture, ecology, political, legal, religious, tolerance.

Янгилашган Ўзбекистонда таълим-тарбия соҳасини ислоҳ қилиш ва ривожлантириш масаласи давлат сиёсатининг энг муҳим ва устувор йўналишларидан бири сифатида Президентимизнинг доимий эътиборида бўлиб келмоқда. Шунингдек, барча ислохотлар қатори бу соҳадаги тарихий ўзгаришлар ҳам бевоқиф ташаббуси ва раҳнамолиги остида амалга оширилмоқда. Янги таҳрирдаги "Таълим тўғрисида"ги Қонун [1], Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 11 июлдаги ПҚ-4391-сон «Олий ва ўрта

махсус таълим тизимига бошқарувнинг янги тамойилларини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарори [2], Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябрдаги “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5847-сон Фармони [3] ҳам юртбошимизнинг ёш авлод ҳақидаги ғамхўрлик ва эътиборининг амалий ифодаси сифатида вужудга келганини барчамиз яхши биламиз. Ушбу қонун